

SALMEDIN MESIHOVIĆ*

Slučajevi Vistilije i Emilije Lepide, primjeri prožimanja seksa i visoke politike u ranom Principatu

---

Apstrakt

U vrijeme vladavine princepsa Tiberija, 19. i 20. god. n. e., desila su se dva procesa, Vistiliji i Emiliji Lepidi. Osnovna optužba je bila nedolično seksualno ponašanje i preljuba. Optuženice su pripadale visokoj rimskoj eliti. Vistilija je pokušala izbjeći zakonu o preljubi tako što bi izgubila status matrone i upisala se u prostitutke. Senat je to spriječio donošenjem odgovarajućeg zakona sa zabranom da se žene iz viteških familija bave prostitucijom. Emilija Lepida se našla na udaru bivšeg ljubomornog supruga, a pored preljube, optužena je i za niz drugih prestupa. Ovaj proces je izazvao značajnu pažnju javnosti u Rimu, a u njega se aktivno bio uključio i sam princeps. Tiberije je podržavao Kvinirija, bivšeg supruga optuženice. Emiliju Lepidu je branio brat, a imala je i značajnu podršku žena iz tadašnje elite. Međutim, u toku procesa je dokazana njena preljuba. Obje žene su kažnjene progonstvom iz Rima.

Ključne riječi: Rim, Principat, seks, preljub, politika, sudski procesi, rimsko pravo.

Abstract

During the reign of princeps Tiberius, 19th and 20th year AD. two judicial cases took place: "case Vistilia" and "case Aemilia Lepida". The basic charge of both cases was sexual misconduct and adultery. The accused women belonged to the high Roman elite. Vistilia tried to evade the adultery law by losing her status as a matron and enrolling in prostitutes. The Senate prevented this by passing a corresponding law prohibiting women from knightly families from engaging in prostitution. Aemilia Lepida was attacked by her jealous ex-husband, and in addition to adultery, she was also accused of a number of other crimes. This process attracted considerable public attention in Rome, and the princeps himself was actively involved in it. Tiberius supported Quirinius, the accused's ex-husband. Aemilia Lepida was defended by her brother, and she also had significant support from women from roman elite. However, during the process, her adultery was proven. Both women were punished by exile from Rome.

Keywords: Rome, Principate, sex, adultery, politics, judicial cases, Roman law.

---

* Salmedin Mesihović, Univerzitet u Sarajevu – Filozofski fakultet, Franje Račkog 1, 71000 Sarajevo, Bosna i Hercegovina, e-mail adresa: salmedin.mesihovic@ff.unsa.ba.

Prvo postrepublikansko doba sa princepsima iz julijevsko-klaudijevske dinastije, u odnosu na sve druge periode povijesti rimskog svijeta najviše je obilježeno međusobnim prožimanjem ljubavi i seksa sa visokom politikom.¹ I to se dešava upravo u razdoblju za koje se može reći da emitira različite, ako ne i kontradiktorne, nekad i licemjerne poruke, nastojanja, agende i ponašanja po fenomenima odnosa prema seksualnosti, požudi ili ljubavnim vezama ili bar emocionalnoj i fizičkoj privlačnosti. Na jednoj strani tako imamo donošenje Augustovog² porodičnog zakonodavstva kojim se nastojalo u ove oblasti i načine življenja uvesti red i zakon sa pooštavanjem odredbi, što je dovelo do iznimno velikog broja procesa po optužbama za preljubništvo i raskalašenost, a, sa druge strane, razvio se nikad liberalniji, u pojedinim slučajevima i perverziji i nedopušteniji odnos prema seksualnosti i prepuštanju seksualnoj požudi, i to pogotovu među tadašnjom elitom (senatorima, vitezovima, provincijskim i municipalnim elitama). Naravno, u tim decenijama uspostave jednog sasvim novog političkog sustava Principata zasnovanog na prvenstvu u vlasti samo jednog čovjeka, i to u doživotnom mandatu, i u takvoj neobičnoj konstelaciji odnosa između moralističkog i porodičnog zakonodavstva na jednoj strani i sve veće seksualne slobode i ljubavnih avantura, seks, preljubništvo i ljubavne veze postaju i moćno političko oruđe za diskreditacije, montirane procese i eliminiranje iz javnog života onih koji smetaju nekome, nečijim planovima ili karijeri. Uz to, za ovaj period dostupna izvorna građa (posebice narativi Tacita, Svetonija i Kasija Diona) nudi dostatan nivo informacija, upravo za našu izučavanu tematiku odnosa seksa i politike tijekom povijesti ljudskih vrsta. Historičari klasično civilizacijske epohe se nisu ni ustručavali u predstavljanju ljubavnih i seksualnih priča nepodopština, pa i perverzija koje bi i po ondašnjim zakonima bile smatrane kriminalom. Za razliku od njih, historičari kasnijih epoha se kao po pravilu značajno sudržavaju od ovakvih opisa i tematika.

¹ Bračne i ljubavne i seksualne veze su inače kroz sve periode rimske historije bile u službi i političkih, društvenih, ekonomskih procesa i interesa, koji su, zbog fokusa tadašnje historiografije, ponajviše poznati kroz prizmu sklapanja političkih i familijarskih saveza unutar elite.

² Prvi princeps Rimske države. August (živio 23. IX. 63. god. p. n. e. – 19. VIII. 14. god. n. e.) vladao je od 16. I. 27. god. p. n. e. do 19. VIII. 14. god. n. e. Po rođenju se zvao *Caius Octavius Thurinus*, od usinovljenja od Julija Cezara 44. god. p. n. e. nosio je ime *Caius Iulius Caesar*, dok mu se u javnosti dodavalo i *Octavianus*. Moderni i postmoderni historičari koriste imenski izraz Oktavijan (u odgovarajućim jezičkim oblicima na različitim govornim jezicima) referirajući se na njega za period od 44. do 27. god. p. n. e. Od I. sporazuma sa Senatom i oficijelnog uvođenja principata u januaru 27. god. p. n. e. nosi naziv *Caius Iulius Caesar Augustus*. Koristio je i naziv *Imperator Caesar divi filius Augustus*. Moderni i postmoderni historičari koriste imenski izraz August (u odgovarajućim jezičkim oblicima na različitim govornim jezicima) referirajući se na njega za period od 27. god. p. n. e. pa do njegove smrti 14. god. n. e.

I zahvaljujući klasično-civilizacijskom "neustručavanju" u opisivanju, analiziranju i predstavljaju seksualnosti i ljubavnih privlačnosti, i to na svim njihovim nivoima i formama i izražajima od onih naturalnih i normalnih pa do teških perverzija (i po ondašnjim običajima i shvatanjima) i onoga što ulazi u sferu kriminaliteta (po ondašnjim zakonima), raspolaže se i sa znatnim brojem takvih istinitih, apokrifnih ili i propagandnih opisnih dešavanja koja su činili junaci njihovih narativnih djela ili koja bi se događala njima. Kada bi se sve navedeno nastojalo sabrati i kritički analizirati i razlučivati, i onda znanstveno i metodološki sintetizirati, i to samo za doba vladavine Julijevaca-Klaudijevaca i samo ograničeno na najuži krug najviše elite, dobila bi se jedna iznimno zanimljiva, ali i više nego obimna studija. Zato smo se odlučili samo za dva slučaja na osnovi kojih bismo pokušali u ovom radu predstaviti tu iznimnu isprepletenost odnosa seksa sa visokom politikom u okvirima institucionalno zakonskog stanja i interesa u okriljima rimske elite. Oba slučaja se mogu promatrati i kroz prizmu politike princepsa Tiberija³ koji je nastavio strogu "moralističku" politiku svoga prethodnika.⁴

Slučaj Vistilije

Po Tacitu (Anali, 2. 85) slučaj Vistilije se desio 19. god. n. e. u godini konzula Marka Junija Silana Torkvata (*Manius Iunius Silanus Torquatus*) i Lucija Norbana Balba (*Lucius Norbanus Balbus*), i o tome je zapisao sljedeće: *Eodem anno gravibus senatus decretis libido feminarum coercita cautumque ne quaestum corpore faceret cui avus aut pater aut maritus eques Romanus fuisset. nam Vistilia praetoria familia genita licentiam stupri apud aedilis vulgaverat, more inter veteres recepto, qui satis poenarum adversum impudicas in ipsa professione flagitii credebant. exactum et a Titidio Labeone Vistiliae marito cur in uxore delicti manifesta ultionem legis omisisset. atque illo praetendente sexaginta dies ad consultandum datos necdum praeterisse, satis visum de Vistilia statuere; eaque*

³ Tiberije (16. XI. 42. god. p. n. e. – 16. III. 37. god. n. e.) vladao je od 18. IX. 14. do 16. III. 37. god. n. e. Po rođenju se zvao *Tiberius Claudius Nero*, od 4. god. n. e. (usvajanja od Augusta) *Tiberius Iulius Caesar*, a kao čelni čovjek Rimske države *Tiberius Iulius Caesar Augustus*.

⁴ Kako se ne bi stekao pogrešan utisak poradi ograničenosti prezentacije, jedino u dva slučaja potrebno je naglasiti da je samo u dostupnim literarnim izvorima poznato na stotine takvih slučajeva, da su intenzivni procesi na osnovi prekršaja i krivice po augustovskim porodičnim zakonima počeli još u vrijeme princepsa Augusta i da nije postojala rodna diskriminacija po optužbama i kaznama, u istoj su mjeri prolazili i muški i ženski okrivljenici.

in insulam Seriphon abdita est. ("Iste te godine, strogim senatskim odlukama suzbijena je raskalašenost žena. Ženama čiji je djed ili otac ili suprug bio rimski vitez zabranjeno je da se podaju za novac. Naime, izvjesna Vistilija, porijeklom iz pretorske familije, izjavila je pred edilima da ima prava da se prostituiše prema onom starom običaju koji počiva na shvatanju da je već i samo javno priznanje poroka dovoljna kazna za bestidne žene. Vistilijin suprug, Titidije Labeon, morao je također da odgovara zato što nije tražio zakonsku odmazdu kada je krivica njegove supruge bila dokazana. On se pravdao time što još nije prošlo vrijeme od 60 dana koje mu je zakon davao za razmišljanje. Senat se zadovoljio time da osudi Vistiliju, i ona bude protjerana na otok Serif.")

Plebejski *gens Vistilia* ili *Vestilia* je moguće umbrijskog porijekla.⁵ Tek na samom početku principatskog sustava pojavljuju se pojedini njegovi predstavnici među rimskom visokom elitom. Vistilija⁶, spomenuta u Tacitovom podatku je moguće bila kćerka Seksta Vistilija (*Sextus Vistilius*), jer je, na osnovi dostupne izvorne građe, bio jedini iz vistilijskog roda za kojeg je poznato da je obnašao pretorsku funkciju. Sekst Vistilije je bio blizak prijatelj Druza Starijeg⁷, koji je bio sin Livije⁸ i mlađi brat Tiberija.⁹ Zbog toga je bio uvršten i u *cohors*

⁵ Syme 1949, 16–17.

⁶ PIR III, 490: VISTILIA, *praetoria familia genita (fortasse filia eius qui praecedit)*, Titedio Labeoni nupta, cum a. p. Chr. 19 *lenocinium apud aediles professa esset, in insulam Seriphon ablegata* Tac. *Ann.* 2, PWRE, 1974, Supp. XIV, col. 910 – 911: Vistilia. Sie stammt aus prätorischer Familie und war wohl die Tochter des Sex. Vistilius Nr. 1. Sie war mit Titidius Labeo, einem römischen Ritter, verheiratet. 19 n. Chr. deklarierte sie sich bei den Ädilen als Dirne, um so der Bestrafung, die für derartiges Verhalten von Personen aus den höheren Ständen drohte, zu entgehen. Vor dem Senat klagte man sie jedoch an, und trotz des Versiches ihres Gatten, sie zu schützen, wurde sie auf die Insel Seriphos verbannt, Tac. *Ann.* 2. 85, 1ff.

⁷ *Nero Claudius Drusus Germanicus*, živio od 38. do 9. god. p. n. e.

⁸ *Livia Drusilla*, živjela od 30. l. 59. god. p. n. e. do 29. god. n. e. Nakon formalne adopcije u julijevski gens 14. god. n. e. poznata je bila kao *Lulia Augusta*.

⁹ O njemu Tacit u Analima (6.9) navodi sljedeće: *Secutae dehinc Tiberii litterae in Sex. Vistilium praetorium, quem Druso fratri percarum in cohortem suam transtulerat. causa offensionis Vistilio fuit, seu composuerat quaedam in Gaium Caesarem ut impudicum, sive ficto habita fides. atque ob id convictu principis prohibitus cum senili manu ferrum temptavisset, obligat venas; precatus que per codicillos, immitti rescripto venas resolvit.* ("Stiglo je zatim Tiberijevo pismo protiv Seksta Vistilija, bivšeg pretora, koga je brat Druz neobično volio, pa ga je Tiberije stoga prebacio u svoju kohortu. Razlog zbog koga je Vistilije pao u nemilost bio je ili taj što je stvarno napisao neke stihove protiv Gaja Cezara / Kaligule op. S. M. /, na račun njegove raskalašenosti, ili što je Cezar poklonio vjeru izmišljotinama. Princeps mu stoga zabrani pristup svome stolu. On pokuša da drhtavom staračkom rukom presiječe sebi vene, ali ih ponovo veže. Pismom zamoli za milost, dobije oštar odgovor, i ponovo otvori vene.") Smith 1867, Tom III, 1249; PIR III, 489; PWRE, 1974, Supp. XIV, col. 910.

Kaligula (31. VIII. 12. – 24. I. 41. god. n. e.) vladao je od 16. III. 37. god. do 24. I. 41. god. n. e. Po rođenju se zvao *Caius Iulius Caesar Germanicus*, a kao princeps *Caius Iulius Caesar Augustus Germanicus*.

amicorum ("društvo prijatelja") samog Tiberija. Sekst Vistilije je samoubistvo izvršio 32. god. n. e. za konzula *ordinarii* Gneja Domicija Ahenobarba (*Cn. Domitius Ahenobarbus*) i Lucija Aruncija Kamila Skribonijana (*Lucius Arruntius Camillus Scribonianus*).¹⁰ Sekstova sestra je moguće bila i Vistilija, poznata po tome što je imala sedmero djece od šest različitih supruga, svih iz redova elite i istaknutih državnih funkcionera. Neka njena djeca i unučad su postigla visoke državne karijere, a jedna kćerka i jedna unuka su postale i supruge princepsa.¹¹ Ako je Sekst Vistilije bio otac, a tetka ona Vistilija poznata po svojim roditeljstvima, naša Vistilija je u toj drugoj deceniji nove ere bila pripadnica elite i poznata osoba u visokim krugovima tadašnjeg rimskog društva. Takva društvena pozicija Vistilije je uvjetovala i brak sa Titidijem Labeonom. Moguće je da je ovaj Titidije Labeon isti onaj kojega spominje Plinije Stariji kao pretora, provincijskog namjesnika i slikara koji je umro u dubokoj starosti.¹² U slučaju da je starija Vistilija bila tetka našoj Vistiliji, onda bi njeni prvi rođaci bili, između ostalih, i Milonija Cezonija (*Milonia Caesonia*), posljednja supruga narednog princepsa Kaligule, Publije Pomponije Sekund (*Publius Pomponius Secundus*, konzul sufekt u 44. god. n. e.), Kvint Pomponije Sekund (*Quintus Pomponius Secundus*, konzul sufekt u 41. god. n. e.), Publije Suilije Ruf (*Publius Suillius Rufus*, konzul sufekt u 41. god. n. e.) i čuveni rimski vojskovođa Gnej Domicije Korbul (*Gnaeus Domitius Corbulo*, konzul sufekt u 39. god. n. e., živio od 7. do 67. god. n. e.).¹³ U vrijeme procesa našoj Vistiliji, svi ovi njeni mogući rođaci, sa kasnijim visokim karijerama, još uvijek su bili ili djeca ili u adolescenciji.

Sudeći po informacijama, i načinu njihovog izlaganja, iz Tacitovog podatka, Titidije i Vistilija su imali ono što bi se danas zvalo "otvoreni brak". Vistilija se zato upuštala u seksualne avanture (možda i u ljubavnu vezu), a to je Titidije ili

¹⁰ Tac. *Ann.* 6. 1

¹¹ Plin. *NH.* 7. 39; PIR III, 491; Syme 1970, 30–31; PWRE, 1974, Supp. XIV, col. 911; Lindsay 1995, 4; Vervaet, 2000.

¹² Plin. *NH.* 35. 20: *parvis gloriabatur tabellis extinctus nuper in longa senecta Titedius Labeo praetorius, etiam proconsulatu provinciae Narbonensis functus, sed ea re inrisa etiam contumeliae erat.* ("Titidije Labeon, osoba pretorijanskog ranga, koji je ranije bio prokonzul provincije Gallia Narbonensis, i koji je nedavno umro u vrlo poodmakloj dobi, znao se ponositi malim slikama koje je izrađivao, ali to mu je samo uzrokovalo ismijavanje i podrugivanje.") Smith 1867, II, 695; PIR III, 185; PWRE, 1937, VI A. 2, col. 1536–1537.

¹³ Najmlađa Korbulova kćerka je bila Domicija Longina (*Domitius Longinus*, živjela od cca. 50–55. do cca. 126–130. god. n. e.), supruga princepsa Domicijana.

Domicijan (24. X. 51. – 18. IX. 96. god. n. e.), vladao je od 14. IX. 81. do 18. IX. 96. god. n. e. Po rođenju pa do 69. god. n. e. se zvao *Titus Flavius Domitianus*, od 69. do preuzimanja princepske časti *Titus Flavius Caesar Domitianus*, a otada *Titus Flavius Caesar Domitianus Augustus*.

znao i prešutno odobravao ili se pravio da ne zna. Način Titidionovog opravdavanja sebe jer ništa nije učinio po pitanju preljuba njegove supruge, upravo dokazuje tvrdnje iznesene u prethodnoj rečenici. Sam Titidije je kao neshvaćeni umjetnik, možda imao više razumijevanja za seksualne i ljubavne slobode svoje supruge, a moguće je da ih je i sam primjenjivao. To što je smatrala da se treba upisati u oficijelni registar prostitutki, ukazivalo bi na to da je Vistilija imala veći broj seksualnih partnera dok je bila u braku sa Titidijem.

Međutim, problem za Vistiliju, i pored eventualne prešutnosti supruga, predstavljalo je augustovsko porodično zakonodavstvo, posebice *Lex Iulia de adulteriis coercendis* iz 17. god. p. n. e. Ovim zakonom se nastojalo, ukoliko je to moguće, u većoj mjeri zaštititi instituciju braka rimskih građana od svih onih formi vanbračnih seksualnih veza koje su smatrane neprihvatljivim, posebno od preljube. Prije donošenja *Lex Iulia de adulteriis coercendis*, sankcioniranje lošeg seksualnog ponašanja bilo je općenito prepušteno privatnoj sferi odlučivanja.¹⁴ Po Augustovskom zakonu o preljubi, sankcija propisana za dokazanu i presuđenu krivicu bilo je progonstvo, a oni koji počinili takav akt bili bi poslani na različite otoke (*dummodo in diversas insulas relegentur*), dijelovi njihovih imovina bili bi konfiscirani, očevima bi bilo dozvoljeno da ubiju kćerke i njihove partnere u preljubi, muževi bi mogli ubiti preljubnike svojih supruga pod posebnim okolnostima i zahtijevano je od njih da se razvedu od preljubničke supruge. Kao što se može primijetiti, odredbe Augustovskog zakona o preljubi su bile oštre, ali i pored toga, seksualne i ljubavne avanture su prosto cvjetale među vjenčanim

¹⁴ Donošenje ovog zakona treba kontekstualno promatrati zajedno sa nešto ranije (18. god. p. n. e.) donijetim *Lex Iulia de maritandis ordinibus*, kojim se zahtijevalo od svih rimskih građana da stupaju u zakonski reguliranu bračnu vezu, te općenito sa augustovskim porodičnim zakonodavstvom. Pored *Lex Iulia de adulteriis coercendis* i *Lex Iulia de maritandis ordinibus*, augustovski zakonodavno-moralistički zakonodavni paket se sastojao i od *Lex Papia Poppaea*, donesenog znatno kasnije (9. god. n. e.) i kojim se nastojalo promovirati dobivanje biološke djece i diskriminiralo one koji nemaju djecu. August je ustanovio i "Pravo tri ili četiri djeteta" (*Ius trium vel quattuor liberorum*), odnosno privilegije koje su dobijali ingenui koji su imali najmanje troje biološke djece i oslobođenici sa najmanje četvero biološke djece. August je inače dosta i vremena i energije posvetio upravo pitanju reguliranja i unapređenja rimske familije kao bitne institucije i države i društva i povećanju nataliteta, posebice u redovima senatora i vitezova. Na prijedlog Tiberija, 20. god. n. e. su usvojene modifikacije *Lex Papia Poppaea*, kako bi se se pooštrile kazne protiv neženja i povećali javni prihodi (Tac. *Ann.* 3. 25). Neke od odredbi ovog zakonodavstva npr. *Lex Papia Poppaea* je derogirao princeps Klaudije (Suet. *Cla.* 19. 23). O porodičnom zakonodavstvu Augusta v. Suet. *Aug.* 34; Berger 1953, 530; 553–554; 557; McGinn 1992; Deline 2009; McGinn 2003, 140–215; Mesihović 2020, 77–82.

Klaudije (živio od 1. VIII. 10. p. n. e. – 13. X. 54. god. n. e.) je vladao od 24. I. 41. do 13. X. 54. god. n. e. Po rođenju se zvao *Tiberius Claudius Drusus*, od 4. god. n. e. *Tiberius Claudius Nero Germanicus*, da bi dolaskom na čelno mjesto Rimske države nosio ime *Tiberius Claudius Caesar Augustus Germanicus*.

osobama u redovima senatorskog i viteškog sloja u julijevsko-klaudijevskom periodu, uključujući i vladajuću familiju. Problem za Vistiliju je bio u tome što je nije morao prijaviti samo suprug ili neki drugi bliski srodnik, nego bilo ko odgovarajućeg društvenog ranga. A upravo to se i desilo. Dostupna izvorna građa ne otkriva ime onoga (ili onih) koji je oficijelno podigao tužbu po Augustovom zakonu o preljubi.

Kako bi izmakla procesuiranju po ovom zakonu, Vistilija je odlučila da se prikaže prostitutkom, a ne matronom. Ovom pravnom začkoljicom se na nju ne bi odnosile stroge sankcije zakona. To je ona i javno izjavila pred edilima, dodavši da je jedina njena kazna, prema starom običaju još iz vremena stare Republike, to što je već javno priznala da je prostitutka. Ovo je jedna zanimljiva mogućnost, koja bi omogućila Vistiliji ne samo ostanak u Rimu i očuvanje svoje pune imovine, nego i nastavak, sada u još slobodnijoj atmosferi, seksualnih i ljubavnih provoda. Ovakav Vistilijin postupak ujedno pokazuje kako su seksualne slobode bile raširene u Rimu prvih decenija Principata, i da se to nije više smatralo previše društveno bestidnim i sramotnim. Zato se Vistilija i nije ustručavala da iskoristi rupu u zakonodavstvu i neki arhaični običaj da izbjegne sudski proces i kažnjavanje, jer to što bi se "ispisala" iz matrona, a "upisala" u prostitutke, za nju je bila (znatno) manja šteta nego da se čvrsto drži matronstva i eventualno izloži progonstvu i konfiskacijama imovine. U periodima rimske povijesti, kada su moralne i vrijednosne norme bile drugačije, ovaj običaj po kojem je "i samo javno priznanje poroka dovoljna kazna za bestidne žene" itekako je imao smisla. Tu bi takva osoba bila potpuno ostrakizirana iz društva, i to bi bila snažna i djelotvorna kazna, ali u promijenjenim moralno-vrijednosnim uvjetima posljednjih decenija Kasne Republike i ranoga Principata to više nije bio slučaj.¹⁵ I zato nije samo Vistilija nastojala da koristeći ovu mogućnost održava svoj način života, bez da bude izložena kaznama po augustovskim porodičnim i moralističkim zakonima, nego i druge žene i muškarci. Zapis o tome je ostavio Svetonije u svome životopisu princepsa Tiberija (35): *Matronas prostratae pudicitiae, quibus accusator publicus deesset, ut propinqui more maiorum de communi*

¹⁵ Ovakvo novo stanje duha na najbolji način bi reflektirali sljedeći Ovidijevi stihovi iz njegovog djela "Ljubavne vještine" (3. 121–122; 127–128): *Prisca iuvent alios: ego me nunc denique natum / Gratulor: haec aetas moribus apta meis./.....Sed quia cultus adest, nec nostros mansit in annos / Rusticitas, priscis illa superstes avis.* ("Neka drugi slave ta drevna vremena, ja sam zadovoljan što sam rođen u ovim. Smatram da bolje odgovaraju mojim ukusima... nego zato što uživamo u pogodnostima života i zato što oni grubi i neotesani načini, koji su karakterizirali naše pretke, nisu izdržali do naših dana.")

sententia coercerent auctor fuit. Eq(uiti) R(omano) iuris iurandi gratiam fecit, uxorem in stupro generi compertam dimitteret, quam se numquam repudiaturum ante iurauerat. Feminae famosae, ut ad evitandas legum poenas iure ac dignitate matronali exoluerentur, lenocinium profiteri coeperant, et ex iuventute utriusque ordinis profligatissimus quisque, quominus in opera scaenae harenaeque edenda senatus consulto teneretur, famosi iudicii notam sponte subibant; eos easque omnes, ne quod refugium in tali fraude cuiquam esset, exilio adfecit. ("Za udate žene koje su vodile nemoralan život, a protiv kojih ne bi nastupio javni tužitelj, odredio je da ih po starom običaju kazne rođaci na temelju zajedničke osude. Jednoga rimskog viteza riješio je zakletve kako bi mogao otpustiti svoju ženu, koju je zatekao u preljubu sa zetom, premda joj se prije zakleo da je neće nikada otpustiti. Pokvarene žene, da bi izbjegle zakonskim kaznama, počele su se prijavljivati vlastima kao prostitutke, da bi time izgubile pravo i dostojanstvo matrone. Najrazvratniji mladići senatorskog i viteškog staleža dragovoljno su se podvrgavali sramotnoj osudi časnoga suda, da ih ne bi senatski zaključak priječio da nastupaju na pozornici ili u areni. Sve je takve žene i mladiće Tiberije kaznio progonstvom, da niko više ne bi pribjegavao takvoj prevari.")

U tadašnjem rimskom društvu, bolje rečeno, među njegovom elitom, vladalo je takvo stanje da društveni status i ugled više nisu imali ni približno takvo značenje niti snagu kao u ranijim povijesnim periodima. Kako bi nastavile na već naviknuti način života seksualne i ljubavne rasonode, žene iz elite nisu smatrale nekom prevelikom štetom ako bi u tom slučaju gubile status, pravo i dostojanstvo matrone. Slično izvrgavanje zakona su činili i muškarci kojih se nisu ticale ni osude, kako bi mogli nastaviti činiti ono što žele. Kako bi se suzbilo ovakvo ponašanje i izigravanje zakona, za koje su August i njegov nasljednik Tiberije (koji se kasnije, u svojoj starosti, pokazao kao najveći seksualni pervertit i prestupnik svoga doba¹⁶) smatrali da narušava dostojanstvo senatorskog i viteškog redova, donesen je zakon po kojem je ženama, ako je otac ili suprug bio rimski vitez, zabranjeno prostituisanje.

U toku procesa Vistiliji, njen suprug Titidije Labeon bio je u nezavidnoj poziciji upravo zbog njezine odbrane i nastojanja da se nađe pod reprekusijama zakona. Ako je suprug znao za preljubu, a ne bi ništa učinio, mogao se suočiti i da sam bude optužen za *lenocinium*, tj. da je neka vrsta makroa. Ipak Titidije Labeon je uspio pronaći stavku koja mu je omogućila odbranu, pa je uspio da

¹⁶ Tac. *Ann.* 6. 7; Suet. *Tib.* 42–45.

izbjegne kažnjavanje "zbog nečinjenja". Vistilija je osuđena na progonstvo na egejski otok Serif (Σέριφος), na zapadu Kiklada, poznat iz starogrčke mitologije kao mjesto gdje su iz mora spašeni Danaja i njen tek rođeni sin Persej. Dalja sudbina Vistilije je, na osnovi dostupnih vrela, nepoznata.

Slučaj Emilije Lepide

Već naredne godine, za konzula *ordinarii* Marka Valerija Mesale (*Marcus Valerius Messala*) i Marka Aurelija Kote Maksima Mesalina (*Marcus Aurelius Cotta Maximus Messalinus*) 20. god. n. e. desio se ozbiljniji slučaj u kojem je optužena Emilija Lepida, žena iz samoga vrha tadašnje rimske elite.¹⁷ O tome je Tacit u Analima (3. 22–23) zapisao sljedeće: *At Romae Lepida, cui super Aemiliorum decus L. Sulla et Cn. Pompeius proavi erant, defertur simulavisse partum ex P. Quirinio divite atque orbo. adiciebantur adulteria venena quaesitumque per Chaldaeos in domum Caesaris, defendente ream Manio Lepido fratre. Quirinius post dictum repudium ad huc infensus quamvis infami ac nocenti miserationem addiderat. haud facile quis dispexerit illa in cognitione mentem principis: adeo vertit ac miscuit irae et clementiae signa. deprecatus primo senatum ne maiestatis crimina tractarentur, mox M. Servilium e consularibus aliosque testis inlexit ad proferenda quae velut reicere voluerat. idemque servos Lepidae, cum militari custodia haberentur, transtulit ad consules neque per tormenta interrogari passus est de iis quae ad domum suam pertinerent. exemit etiam Drusum consulem designatum dicendae primo loco sententiae; quod alii civile rebantur, ne ceteris adsentiendi necessitas fieret, quidam ad saevitiam trahebant: neque enim cessurum nisi damnandi officio. Lepida ludorum diebus qui cognitionem inter venerant theatrum cum claris feminis ingressa, lamentatione flebili maiores suos ciens ipsumque Pompeium, cuius ea monimenta et adstantes imagines visebantur, tantum misericordiae permovit ut effusi in lacrimas saeva et detestanda Quirinio clamarent, cuius senectae atque orbitati et obscurissimae domui destinata quondam uxor L. Caesari ac divo Augusto nurus dederetur. dein tormentis servorum patefacta sunt flagitia itumque in sententiam Rubelli Blandi a quo aqua atque igni arcebatur. huic Drusus adsensit quamquam alii mitius censuissent. mox Scauro, qui filiam ex ea genuerat, datum ne bona publicarentur. tum demum aperuit Tiberius compertum sibi etiam ex P. Quirinii servis veneno eum a Lepida*

¹⁷ O navedenom slučaju zanimljiv osvrt je dao i Townend 1962.

petitum. ("Lepida, iz slavne porodice Emilija, uz to praunuka Lucija Sule i Gneja Pompeja, bude optužena u Rimu što je podmetnula Publiju Kviriniju, bogatašu bez djece, da je otac njenog djeteta. Optužena je i zbog preljube, trovanja, dalje, što je tražila savjet kod haldejskih astrologa protiv carske porodice. Odbrane se prihvatio njen brat Manije Lepid. Kvirinije je i poslije razvoda progonio Lepidu svojom mržnjom, i ljudi su je zato sažalijevali, mada je bila na zlu glasu i kriva. Teško je bilo proniknuti šta stvarno misli princeps o ovom procesu, toliko je izvodio, i bio čas ljut, čas blag. Najprije je zamolio Senat da ne raspravlja po tužbi prema *Lex maiestas* („Zakon uvredi veličanstva“)¹⁸, a zatim je naveo bivšeg konzula Marka Servilija i druge svjedoke da govore upravo o tim tačkama optužbe, za koje se pretvarao da želi da ih skinu sa dnevnog reda. Lepidine robove, koji su se nalazili pod vojnom stražom, predao je konzulima i zabranio da ih ispituju na mukama o onim tačkama optužbe koje su se ticale carske porodice. Druza¹⁹, designiranog konzula, oslobodio je obaveze da prvi izloži svoje mišljenje. Jedni su to smatrali gestom uviđavnosti, da ostali ne bi morali poći za njegovim mišljenjem, dok su drugi vidjeli u tome dokaz njegove pristrasnosti. Druz se ne bi odrekao svog prvenstva da njegova dužnost nije bila da izrekne presudu. Za vrijeme svečanosti, zbog kojih je istraga odložena, Lepida se pojavi u teatru okružena otmjenim matronama. Plačući da se čovjeku srce para, dozivala je svoje pretke, i samog Pompeja koji je podigao taj teatar i čije su statue stajale okolo. Sažaljenje preplavi prisutne, briznuše u plač, začuše se grdnje i prokletstva protiv Kvirinija, tog starca bez djece iz neugledne porodice. Njemu je trebalo žrtovati onu koja je nekada bila namijenjena Luciju Cezaru za suprugu, božanskom Augustu za snahu. Ali robovi pod mukama otkriše njene skandale, i Senat se pridruži prijedlogu Rubelija Blanda da bude osuđena na progonstvo. I Druz je glasao za to, mada su neki predlagali blažu kaznu. Iz obzira prema Skauru, koji je imao kćerku sa njom, njena imovina nije konfiscirana. Tek tada otkrije Tiberije da je saznao, od Kvirinijevih robova, o njenim pokušajima da otruje svoga supruga.")

O ovom slučaju je Svetonije u životopisu princepsa Tiberije (49) ostavio znatno šturiji zapis: *condemnatam et generosissimam feminam Lepidam in gratiam Quirini consularis praediuitis et orbi, qui dimissam eam e matrimonio post vicen-*

¹⁸ O *Lex maiestas* v. Berger 1953, 418; 547; 554; Mesihović 2020, 269–270.

¹⁹ Sin princepsa Tiberija i njegove prve supruge Vipsanije Agripine. Živio od 7. X. 14. god. p. n. e. do 14. IX. 23. god. n. e. Po rođenju se zvao *Nero Claudius Drusus*, a nakon adoptiranja njegovog oca od strane Augusta, zvao se *Drusus Iulius Caesar*.

simum annum veneni olim in se comparati argueba ("Dao je osuditi i Lepidu, vrlo uglednu ženu, da zadovolji bivšem konzularu Kviriniju, vrlo bogatu čovjeku bez djece, koji se od nje rastavio i poslije dvadeset je godina optužio da ga je jednom pokušala otrovati.")

Naša Emilija Lepida²⁰ je po agnatskoj liniji pripadala jednoj od onih preostalih starinskih nobilskih familija, koja je stoljećima Republici darivala neke od najvažnijih državnika, političara, vojskovođa i uglednika.²¹ Po toj agnatskoj liniji, njen djed je bio čuveni triumvir i kasnije samo vrhovni svećenik (*pontifex maximus*) Marko Emilije Lepid (*Marcus Aemilius Lepidus Minor*), baka Junija Druga (*Iunia Secunda*) je bila polusestra Marka Junija Bruta, jednog od vođa atentata na Julija Cezara na martovske ide 44. god. p. n. e. Brat "heroine" ovog slučaja je bio Manije Emilije Lepid (*Manius Aemilius Lepidus*), konzul *ordinarius* za 11. god. n. e.²² Po kognatskoj liniji je njena baka bila Pompeja, kćerka prvog triumvira Pompeja Velikog²³, a djed Faust Kornelije Sula, sin optimatskog diktatora Lucija Kornelija Sule²⁴. Porijeklo nobilskije i tradicionalnije od bilo kog člana vladajuće,

²⁰ Smith 1867, II, 761, No 2: *The sister of M. Aemilius Lepidus, who was consul A. D. 11. [LEPIDUS, No. 25.] She was descended from L. Sulla and Cn. Pompey, and was at one time destined for the wife of L. Caesar, the grandson of Augustus. She was, however, subsequently married to P. Quirinus, who divorced her, and who, twenty years after the divorce, in A. D. 20, accused her of having falsely pretended to have had a son by him: at the same time she was charged with adultery, poisoning, and having consulted the Chaldaeans for the purpose of injuring the imperial family. Though she was a woman of abandoned character, her prosecution by her former husband excited much compassion among the people; but as Tiberius, notwithstanding his dissimulation, was evidently in favour of the prosecution, Lepida was condemned by the senate, and interdicted from fire and water.* (Tat. Ann. 3. 22, 23 ; Suet. Tib. 49.)

PWRE, 1894, I. 1-2, col. 592, No 170: (Aemilia) Lepida, Schwester von Nr. 63 (Tac. Ann. 3. 22), *cui super Aemiliorum decus* (väterlicherseits) *L. Sulla et Cn. Pompeius proavi erant* (wohl mütterlicherseits); *destinata quondam uxor L. Caesari ac divo Augusto murus* (Tac. Ann. 3. 22. 2:3). Dann Gattin des reichen Consulars P. Sulpicius Quirinius, jedoch bald wieder von ihm geschieden (ca. 3-5 n. Chr. Tac. 1. c. Suet. Tib. 49). Darauf mit Mam. Aemilius Scaurus (Nr. 139) verheiratet, von dem sie eine Tochter hatte (Tac. Ann. 3. 23), nichts desto weniger aber noch im J. 20 (*post vigesimum annum*, wie Suet. 1. e. etwas ungenau angiebt) von ihrem ersten Gatten verschiedener angeblicher Verbrechen angeklagt und trotz der Verteidigung durch ihren Bruder in den Bann gethan. Tac. Ann. 3. 22. 23. Suet. Tib. 49.

PIR I, 293: (AEMILIA) LEPIDA, soror M. Aemilii Lepidi (consulis a. 11 p. C), *cui super Aemiliorum decus L. Sulla et Cn. Pompeius proavi erant* Tac. Ann. 3, 22. *Filia igitur Q. Lepidi (consulis a. 733 = 21) et Corneliae, filiae Fausti Cornelii Sullae* (cf. Drumann II 509) *et Pompeiae. C. Caesari Augusti filio quondam uxor destinata, mox nupta P. Sulpicio Quirinio, dein post repudium ab eo dictum Mamerco Scauro, a. 20 a Quirinio rea facta relegata est.* Tac. Ann. 3, 22-23, Suet. Tib. 49.

Syme 1993, 151; 171.

²¹ O Emilijima Lepidima v. Smith 1867, II, 761-770; PWRE, 1894, I. 1-2, col. 543-593; PIR I, 208-301; OPEL I, 29-30; II, 23.

²² O njemu v. Smith 1867, II, 770, No 25; PWRE, 1894, I. 1-2, col. 551, No 63; PIR I, 242.

²³ *Gnaeus Pompeius Magnus*, živio od 29. IX. 106. god. p. n. e. do 28. IX. 48. god. p. n. e.

²⁴ *Lucius Cornelius Sulla Felix*, živio od 138. god. p. n. e. do 78. god. p. n. e.

princepske familije, ali koje je u sebi baštinilo i optimatsku frakciju i posljednji republikanizam. Emilija Lepida je, vjerojatno i zbog svoga porijekla, u mlađim danima bila zaručena za Lucija Cezara²⁵, biološkog unuka i adoptiranog sina Augusta. Drugi suprug joj je bio iznimno bogati i znatno stariji Publije Sulpicije Kvirinije (*Publius Sulpicius Quirinius*)²⁶, koji se uzdigao na fluktuativnoj hijerarhijskoj ljestvici rimskog svijeta iz do tada neistaknutije familije u red konzulara i senatorski rang.²⁷ Nekoliko godina kasnije Emilija Lepida i Kvirinije su se razveli, vjerojatno nešto prije njegovog odlaska na namjesničku dužnost u provinciju Siriju. Sudeći po Svetonijevom podatku da je Kvirinije tužbu "da ga je jednom pokušala otrovati" podigao protiv Emilije Lepide nakon 20 godina, njih dvoje su se oficijelno razišli početkom naše ere. Nakon razvoda Kvirinijem, Emilija Lepida je ušla u brak sa senatorom Mamerkom Emilijem Skaurom (*Mamercus*

²⁵ *Lucius Caesar*, sin Augustove kćerke Julije Starije i Augustovog najbližeg suradnika Marka Vipsanije Agripe. Živio od 17. god. p. n. e. do 20. VIII. 2. god. n. e.

²⁶ U jevrejskim vrelima se spominje kao *Κυρήνιος* (*Cyrenius*). Jevanđelje po Luki, 2:2-3; Joseph. *Antiq.* 18. 1.

²⁷ Namjesnik provincije Krete i Kirenajke (cca. 14. god. p. n. e.), gdje je pobijedio domorodačke Marmaride i Garamante (Flor. 2. 31), konzul *ordinarius* za 12. god. p. n. e., namjesnik maloazijske provincije Galatije gdje je pobijedio Homonade, savjetnik i pratitelj Gaja Cezara, biološkog unuka i adoptiranog sina Augusta, namjesnik provincije Sirije, u kojem svojstvu je naredio i provedbu popisa u Judeji (6. god. n. e.) čime se izazvalo nezadovoljstvo Jevreja. Njegova prva supruga je bila Klaudija Apija, od koje se razveo vjerojatno kako bi oženio Emiliju Lepidu. Kvirinije je uživao značajno povjerenje i kod Augusta i kod Tiberije. O tome kakvo je mišljenje o njemu imao Tiberije, svjedoči i laudacija koju je, po Tacitu (*Ann.* 3. 48), izrekao Tiberije na sjednici Senata nakon Kvirinijeve smrti 21. god. n. e.: *Sub idem tempus ut mors Sulpicii Quirini publicis exequiis frequentaretur petivit a senatu. nihil ad veterem et patriciam Sulpiciorum familiam Quirinius pertinuit, ortus apud municipium Lanuvium: sed impiger militiae et acribus ministeriis consulatum sub divo Augusto, mox expugnatis per Ciliciam Homonadensium castellis insignia triumphii adeptus, datusque rector G. Caesari Armeniam optinenti. Tiberium quoque Rhodi agentem coluerat: quod tunc patefecit in senatu, laudatis in se officiis et incusato M. Lollio, quem auctorem Gaius Caesari pravitatis et discordiarum arguebat. sed ceteris haud laeta memoria Quirini erat ob intenta, ut memoravi, Lepidae pericula sordidamque et praepotentem senectam.* ("Otprilike u isto vrijeme zatraži Tiberije od Senata da se Sulpicije Kvirinije sahrani o državnom trošku. Ovaj Sulpicije, rođen u blizini grada Lanuvija, nije imao nikakve veze sa starom patricijskom familijom Sulpicija. Ali bio je vrstan vojnik i njegovo zalaganje u službi donijelo mu je konzulat pod božanskim Augustom. Potom je dobio trijumfalne insignije zato što je osvojio i razorio utvrđenja Homonada u Kilikiji. Bio je dalje određen za savjetnika Gaju Cezaru kada je ovaj dobio na upravu Jermeniju. Prema Tiberiju, dok je boravio na Rodosu, odnosio se sa puno pažnje. Tiberije sada iznese to u Senatu, oda priznanje Kviriniju za usluge koje je njemu, Tiberiju, učinio, a krivicu za nedolično i neprijateljsko ponašanje Gaja Cezara baci na Marka Lolija. Ostali nisu zadržali Kvirinija u lijepoj uspomeni zato što je, kako sam pomenuo, Lepidu uvalio u nesreću i zato što je u starosti bio pogan i razmetljiv.")

O njemu v. Smith 1867, III, 638; PIR III, 732; PWRE, 1931, IV A. 1, col. 822-843, No 90.

Caius Caesar, sin Augustove kćerke Julije Starije i Augustovog najbližeg suradnika Marka Vipsanije Agripe. Živio od 20. god. p. n. e. do 21. II. 4. god. n. e.

Aemilius Scaurus)²⁸ sa kojim je imala kćerku. I od njega se razvela u nepoznato vrijeme.

Slučaj Emilije Lepide nudi zaplet u kojem se prelamaju optužbe za podmetanje djeteta drugome, skandaloznu raskalašenost i preljubništvo, trovanje ili bar pokušaji trovanja i za "uvredu veličanstva" i istovremeno prožimaju sa najvišim slojem rimskog tadašnjeg društva i njihovim međusobnim razmiricama, čestim vjenčanjima i razvodima jedne te iste osobe, javnim predstavama bogatih osoba sa starinskim i uglednim porijeklom sa ciljem "igranja na emocionalnu kartu" mase, procesom koji se odvija pred svjetlima javnosti. Sve to odvija pod koprenom moralističkih vertikala i priča, sveprisutnog licemjerja i podilaženja vlasti, zasnivano pod okriljem augustovskog porodičnog zakonodavstva, rodnim odnosima, političkog manipuliranja i usmjeravano trenutnim političkim i osobnim interesima princepsa Tiberija. To je nešto što bi itekako poželjeli i postmoderni tabloidni i senzacionalistički mediji. Kombiniranje seksa i najviše politike je najbolji afrodizijak za uzbuđivanje i preuzimanje pažnje javnosti, kako tada, tako i danas.

Optužba protiv Emilije Lepide je bila raznovrsna, od "podmetanja djeteta", preko preljuba (koja je postala poslovična stavka u ovakvim procesima) i pokušaja trovanja (što je bila ozbiljna optužba) pa do astrološko-magijskog savjetovanja protiv porodice princepsa (što je bila vrlo ozbiljna optužba). Kao što se može primijetiti, neko se itekako potrudio da sastavi iznimno tešku optužbu koja bi uključivala i prevaru, i neprikladno seksualno ponašanje, i pokušaj ubistva i veleizdaju. Sudeći po Tacitovom opisu i Svetonijevom spomenu, dio optužbe protiv Emilije Lepide o "podmetanju djeteta" Kviriniju nije baš najjasniji. Ako je vjerovati Svetonijevom podatku, oni su bili razvedeni 20 godina prije procesa, pa to više ne bi bilo dijete, nego odrasla osoba. Kćerka koju je imala sa Mamerkom Skaurom je bilo priznata od ovoga, pa ona sigurno nije bila to "podmetnuto dijete". Stavka o preljubi se nije odnosila na vrijeme Lepidinog braka sa Skaurom, jer on nije sigurno ni podigao optužbu niti učestvovao u njenom kreiranju. Nije se odnosila ni na to da je bila u vezi sa nekim oženjenim muškarcem, jer se u procesu ne spominje nijedno ime nekog takvog potencijalnog rimskog građanina, peregrina ili čak i oslobođenika. Jedina preljuba na koju se optužba odnosila bila bi ona koja se navodno desila u vrijeme braka sa Kvirinijem. Ali to bi onda bila retroaktivna optužba. I optužba za trovanje se zasnivala na nekom ranijem

²⁸ Konzul sufekt u 21. god. n. e. O njemu v. Smith 1867, III, 738, No 6; PWRE, 1894, I, 1-2, col. 583-584, No 139; PIR I, 280.

vremenu, kada je bila u braku sa Kvirinijem. Naravno, najopasnija stavka je ona koja implicira veleizdajničko ponašanje i koje spada pod zakon o uvredi veličanstva. Ali koliko se može vidjeti, i ova stavka se nije baš zasnivala na materijalnim dokazima, nego više na "rekla-kazala". Možda je taj nedostatak pravih dokaza po stavci za "uvredu veličanstva" bio i razlogom Tiberijeve "molbe" Senatu da se ne raspravlja po ovom pitanju i da se zabrani ispitivanje Lepidinih robova na mukama o onim tačkama optužbe koje su se ticale princepske familije. Naravno, politički mešetar Tiberije je ipak pustio, pa i navodio, da se u Senatu optužbe iz ove stavke ipak izgovore, čime se samo natuknulo da to ima nešto, ali bez istražnog ispitivanja, istraživanja i dokazivanja je li to stvarno tako ili nije.

Mržnja sa kojom Kvirinije progoni Lepidu i nakon razvoda, i to, po svemu sudeći, duži vremenski period, moguće je ustvari transformirana ljubomora. Ne bi bilo nemoguće pomisliti kako je u prvo vrijeme Kvirinije bio zaljubljen u svoju znatno mlađu suprugu iz ugledne familije. Međutim, sudeći po tome što Tacit naglašava kako je ona "bila na zlu glasu i kriva", vjerojatno se i Emilija Lepida odala životu sa više rasonode, što bi uključivalo i ležerniji odnos prema seksu i ljubavnim avanturama. Dolazi i do razvoda i do preudaje Lepide. Sve je to utjecalo na Kvirinija, koji je sam stekao visoku i utjecajnu poziciju, svojim sposobnostima, umijećima i upornošću, a ne nasljedstvom i likovima predaka, da se osjeća emocionalno uvređenim. Vjerojatno je i njegov muški ego bio povrijeđen. Preko svega toga njegova skorojevička arogancija nije mogla tek tako prijeći, pa se razvila u maniju proganjanja i maltretiranja, koja se sigurno pojačavala kako je Kvirinije ulazio u duboku starost. I na kraju je rezultiralo sa svim tim optužbama.

U ovom procesu Emilije Lepide uočava se još jedan fenomen koji nije bio stran rimskom društvu, a to je ženska solidarnost, bar među pripadnicama elite. Pripadnice rimske elite su više puta zajednički istupale po pitanju svojih kolektivnih prava. Najbolja dva primjera su borba za opoziv *Lex Oppia*²⁹ i demonstracija protiv triumvirskog ratnog nameta bogatim ženama.³⁰ Zato i ne bi trebalo da bude iznenađenje akcija "otmjjenih matrona", koje su osobno i zajedničke odlučile podržati Emiliju Lepidu, i pored toga što je bila na zlu

²⁹ Zakon je donesen 215. god. p. n. e. a ograničavao je djelimično bogatstvo žene, kao i prikazivanje luksuza, bogatstva i ukrašavanja kod žena. Zakon je, pod snažnim pritiskom i lobiranjem Rimljanki (posebice onih iz elite), ukinut 195. god. p. n. e. Livy, 34. 1–8.

³⁰ App. *Bell. Civ.* 4. 32–34. Događaj se odnosi na prvu fazu III. građanskog rata i vrijeme kada su triumviri zauzeli Rim, provodili druge proskripcije i pripremali se za rat sa posljednjim republikancima. Na kraju su triumviri morali naći neki kompromis sa pobunjenim bogatašicama.

glasu. Kako se može vidjeti, riječ je o pomno osmišljenoj i pažljivo pripremljenoj akciji, a ne nekom stihijskom djelovanju. Trebalo je vremena okupiti na jednom mjestu poradi jednog razloga veći broj uglednih žena, koje su znale zašto i zbog koga se radi okupljanje. Namjenski je odabrano vrijeme javne svečanosti, kada su sudske istrage privremeno odložene, i kada se mase okupljaju na nekom javnom prostoru. Namjerno je odabrano i mjesto akcije, Pompejev teatar, jer ga je dao izgraditi Lepidid pradjed, što ona uostalom u svojoj molbi narodu, pomalo patetičko-demagoški, i ističe. Zajednička akcija matrona je sigurno bila motivirana time što je po njima riječ o nepravdi koja se nanosi jednoj od njih i to od skorojevića, koji je za njih ostao samo to, bez obzira na njegove sposobnosti, golemo bogatstvo i visoku karijeru. One su smatrale i Lepidu za žrtvu, metu dugotrajnog progona muškarca – skorojevića koji je imao zaleđe u princepsima. One su smatrale i kako je ovaj proces Lepidi opasan presedan koji bi mogao u budućnosti pogoditi i neku od njih. I na kraju, za tadašnje matrone je Lepida bila "vrlo ugledna žena", kako to Svetonije ističe, jer su i za njih moralne, seksualne i ljubavne društvene norme već bile znatno labavije i liberalnije shvatane, nego što je to bila intencija augustovskog porodičnog zakonodavstva. Govor i plač, zazivanja na sjećanje naroda, prikazivanje sebe kao žrtve ostavile su snažnu impresiju na narod, što bi govorilo u prilog i govorničkim umješnostima Emilije Lepide ili onih njenih prijateljica koje su je pripremale za obraćanje narodu. Imajući u vidu da je cilj ženske solidarnosti matrona bio da izazovu podršku naroda, izazivajući u njemu emocionalno razumijevanje i podršku, ali i osudu i prezir prema Kviriniju, akcija je bila uspješna. Namjerno su potcrtavali i kako je Kvirinije bez djece, jer se augustovsko porodično zakonodavstvo loše odnosilo prema onima koji nemaju djece. Međutim, vremena stare Republike, kada su žene uspijevale ostvarivati svoje ciljeve demonstracijama, pritiscima i lobiranjima, prošla su. U Principatu su oslabile i suverene moći i starih "muških" političkih institucija, pa su i stari oblici borbe izgubili na značenju. Uostalom, princeps Tiberije koji je započeo svoju vladavinu umanjivanjem moći i ingerencija demokratskih komicija, i koji je imao prooligahijska shvatanja, nije se uopće obazirao na mišljenje mase. Ženska solidarnost je i pored taktičke pobjedu, napravila strateški previd, jer umjesto obraćanja masama, trebali su nekako doći do užega princepskog okruženja i tu voditi ne javnu borbu nego obično lobiranje. Ali te 20. god. n. e. prava narav i psihološki profil Tiberija još uvijek su bili nepoznanica ne samo za rimski svijet, ne samo

za stanovnike Rima, nego i za elitu. Ovaj rimski princeps je bio majstor u prikri-
vanju stvarnog samog sebe.

Tiberije se posvetio procesu Emilije Lepide, i uspješno je manipulirao i usmjeravao njegov razvojni tok. Po svemu sudeći, Tiberije je donio odluku o sudbini Lepide već na početku, ali mu je trebala ta koprena formalnosti, zakonske procedure i institucionalne rasprave. Tako da i nesumnjivo dobro vođena odbrana od strane Manija Lepida i ženska solidarna akcija, nisu faktički mogle utjecati na presudu. Tiberije je svojim uobičajenim manevrima nastojao i da u toku procesa umanju nivo učešća i odlučivanja svoga biološkog sina Druza. Više je bilo razloga za tako nešto. Unekoliko svojevoljni, relativno iskreni i, kako Tacit kaže, "po prirodi veoma temperamentan"³¹ Druz nije bio upućen u očeve planove, agende i ciljeve. Uostalom, može se postaviti pitanje ko je to uopće tada bio i upućen u Tiberijev način razmišljanja. Druz bi kao designirani konzul (za 21. god. n. e.) prvi iznio svoje mišljenje po ovom slučaju, koje možda ne bi bilo po toj zacrtanoj agendi Tiberija. Drugi senatori bi se onda inercijom ili zbog običnog ulizištva povelili za njim. Tiberijeve namjere bi u tom slučaju bile teže ostvarljivije. Bez obzira na to što sin i otac nisu imali neku bliskost, Tiberije je moguće ipak smatrao da brzopletog Druza ne treba tek tako ni bacati u vatru ovakvog zamršenog slučaja, gdje bi lako mogao izgubiti popularnost kod naroda i kod elite. Tiberije je bio i dovoljno iskusan, i dovoljno star i dovoljno umiješan i pretvoran i spreman na sve, sa izgrađenim sustavom moći, dok je Druz, koji mu je tada bio glavni nasljednik, to sve trebao ipak da izgrađuje. Prevelik rizik da ulizivanjem eliti i masama gubi svoj integritet ili da suprotstavljanjem eliti i masama postane nepopularan, i to zbog jednog po Tiberiju ipak banalnijeg slučaja koji se tiče privatnih poslova i odnosa, a ne ozbiljnijih državnih poslova. A i ta Druzova narav, koja se nekada ispoljavala i u tučama sa nekima iz bližeg okruženja Tiberijevog,³² takva je da se mogao i previše uživjeti u sam slučaj Emilije Lepide, i da pretjerano "ganjajući pravdu" upadne u vatru i bespo-
trebne sukobe. Druz uostalom i nije baš dobro procijenjivao ljude oko sebe, pa tako i nije primijetio niti znao za ljubavno-seksualnu vezu svoje supruge Livile³³

³¹ Tac. *Ann.* 4. 3.

³² Poznata je njegova tuča sa pretorijanskim prefektom Sejanom. Po Tacitu (*Ann.* 4. 3): "...u jednoj slučajnoj svađi pođe pesnicom na Sejana, ovaj htjede da se odbrani, poleti na njega, i Druz ga udari u lice."

³³ *Claudia Livia*, kćerka Druza Starijeg i Antonije Mlađe, kćerke Oktavije mlađe (sestra Augusta). Poznata po nadimku *Livilla* ("Mala Livija"). Livila je bila sestra Germanika i Klaudija, četvrtog julijevsko-klaudijevskog princepsa.

Klaudije (živio od 1. VIII. 10. p. n. e. – 13. X. 54. god. n. e.) je vladao od 24. I. 41. do 13. X. 54. god. n. e.

sa Sejanom³⁴. Druz se po Tiberiju, tako u ovom slučaju trebao držati po strani, i ne izlagati se previše, nego sasvim u dostatnoj mjeri.

I pošto nije bilo istrage po pitanju stavke "o uvredi veličanstva", onda se nije moglo ni kazniti po ovom zakonu. Na kraju je sve ostalo na optužbi za skandale (vjerojatno preljub i neprikladne seksualne aktivnosti), koje su otkrili Lepidini robovi pod mukama, i na kraju na optužbi za pokušaj trovanja Kvirinija, a što se saznalo od Kvirinijevih robova. Emilija Lepida je osuđena na progonstvo, sa olakšavajućom okolnosti da joj imovina nije konfiscirana. To što su neki predlagali blažu kaznu, jasno sugerira na namještenost i predumišljaj čitavog procesa usmjerenog na Emiliju Lepidu. Interesantno je i da je prijedlog kazne Emiliji Lepidi iznio Rubelije Bland³⁵, koji je kasnije oženio Tiberijevu unuku i tako ušao u tazbinsku vezu sa princepskom familijom. Rubelije je nesumnjivo spadao u red onih senatora koji su bili bespogovorni izvršitelji Tiberijevih zamisli, pa i njegovo predlaganje kazne treba promatrati u tom kontekstu. Pošto je nastavio sa ovakvim političkim djelovanjem, na kraju je od Tiberija i nagrađen tazbinskom vezom.

Pored toga što ga je nesumnjivo cijenio, poslovično "dubinski planer" Tiberije je moguće imao i još neke skrivene motive da presudno podrži Kvirinija u procesu protiv Emilije Lepide. Kvirinije je već bio u značajnim godinama, i nije imao djece. Tiberije je računao da bi i golemo bogatstvo Kvirinija moglo biti nasljedstvom ostavljeno princepsu. Mamerk Skaur je nakon procesa Emiliji Lepidi karijerno napredovao, pa je i naredne godine postao i konzul sufekt. Zajedno sa posljednjom suprugom Sekstijom je 34. god. n. e. izvršio samoubistvo, nakon što je bio po drugi put optužen po zakonu o uvredi veličanstva. Moguće je da je nakon razvoda od Emilije Lepide, Mamerk oženio i udovicu svoga brata. Moguće je i da je kćerka Manija Emilija Lepida, isto po imenu Emilija Lepida bila ona Lepida koja je bila supruga Galbe³⁶, prije nego je on postao kratkotrajni princeps 68. god. n. e.

Po rođenju se zvao *Tiberius Claudius Drusus*, od 4. god. n. e. *Tiberius Claudius Nero Germanicus*, da bi dolaskom na čelno mjesto Rimske države nosio ime *Tiberius Claudius Caesar Augustus Germanicus*.

³⁴ *Lucius Aelius Seianus*, zapovjednik pretorijanske garde i jedno vrijeme svemoćan u političkom životu Rimske države. Živio od cca. 20. god. p. n. e. do 18. X. 31. god. n. e.

³⁵ *Caius Rubellius Blandus*, konzul sufekt u 18. god. n. e. Gaj Rubelije Bland je 33. god. n. e. oženio Juliju Liviju, unuku princepsa Tiberija i kćerku Druza Mlađeg. Rubelijev i Julijin sin je bio Rubelije Plaut.

³⁶ Suet. *Gal.* 5.

Galba (24. XII. 3. god. p. n. e. – 15. I. 69. god. n. e.) vladao je od 8. VI. 68. – 15. I. 69. god. n. e. Po rođenju se zvao *Servius Sulpicius Galba*, zatim *Lucius Livius Ocella Sulpicius Galba* i kao vladar *Servius Sulpicius Galba Augustus*.

Zaključak

Ovi slučajevi ukazuju na realiziranje u praksi Augustovih moralističko-porodičnih zakona u sredini koja je već dobro odstupila od starinskih i konzervativnijih normi ponašanja u seksualnosti i ljubavnim vezama. Zakoni, iako su primjenjivani, jednostavno nisu mogli promijeniti društvo. Taj kontrast namjera zakona i stvarnog stanja stvari na terenu na najbolji način pokazuje slučaj Vistilije, u kojem ova pripadnica elite smatra poželjnim da se upiše u registar prostitutki kako bi izmakla stavkama *Lex Iulia de adulteriis coercendis*. Pošto je Vistilija, a sudeći po Svetonija, i druge žene i mladići počeli slično činiti kako ne bi izašli iz okvira ovog zakona, Senat je reagirao "začepljavanjem" ove zakonske rupe. Uostalom, ni oni koji su svojim primjerom trebali pomoći utemeljivanju zakonskih načela i stavki u živote ljudi, su svojim seksualnim ponašanjem, ma koliko ga nastojali prikriti, samo odmagali tome da zakon postane prvo običaj, a zatim i norma življenja. Delegitimiziranju zakona je doprinosila i činjenica da su optužbe za nemoral postale prilično dobro oruđe za nečiju diskvalifikaciju i uklanjanje i iz privatnog (iz bližeg okruženja princepsa) i iz javnog života, ali i za nastojanje bezkrupuloznih osoba za napredovanje u javnom životu i političkog *cursus honorum*. Optužbe za preljube su postale i oruđe onih koji su imali neke osobne razmirice i negativne osjećaje prema optuženicima, kao što to dobro pokazuje slučaj zlopamtila Kvirinija i Emilije Lepide. Ovakve zloupotrebe *Lex Iulia de adulteriis coercendis*, uz prateće montirane procese, su se naširoko počele primjenjivati već u vrijeme Tiberijeve vladavine, posebice u njenoj posljednjoj dekadi.³⁷

³⁷ Npr. Slučaj Klaudije Pulhre iz 26. god. n. e. (*Tac. Ann.* 4. 52). Diskvalificiranje Druza, sina Germanika i Agripine Starije (*Tac. Ann.* 6. 30.). Optužbe za nemoral na račun Agripine Starije (*Tac. Ann.* 6. 31).

Summary

The examples of interweaving sex and high politics in the Early Principate - The cases of Vistilia and Emilia Lepida

The early Principate was marked by an interesting contradiction. That was the time when laws were passed that tried to introduce more order into the family and sexual relations of Roman society. This led to an extremely large number of trials on charges of adultery and debauchery. At the same time, a more liberal and, in some cases, a more perverse and impermissible attitude towards sexuality and indulgence in sexual lust developed, especially among high Roman elite (senators, knights, provincial and municipal elites). Examples of such a situation are provided by two judicial cases from the 19th and 20th year AD where the accused women were representatives of this elite. The first was against Vistilia, who tried to avoid punishment by law by finding a "loop-hole". By renouncing the status of matron and entering the register of prostitutes, Vistilia would gain sexual freedom and would not be exposed to legal sanctions. She did not succeed in this, because the Senate passed a decision according to which women from knightly families were prohibited from prostitution. Vistilia was exiled from Rome. This case also reveals that this kind of circumvention of the law was common among women and men from among Roman elite in the first years of the reign of princeps Tiberius. In another case, Aemilia Lepida, from the highest Roman elite, with a long noble lineage, was accused of cheating her ex-husband about her child, adultery, attempted poisoning and *maiestas*. Aemilia Lepida was persecuted by her jealous ex-husband Quirinius. This case attracted considerable attention from the Roman public, including princeps Tiberius himself. Aemilia Lepida was defended by her brother, and she had other Roman matrons on her side, as well as the public itself. However, her ex-husband Quirinius enjoyed the tacit support of the princeps. In the end, Aemilia Lepida was also sentenced to exile, but without confiscation of property. The second case also reveals how accusations of adultery were used to disqualify and remove someone from both private (from the close circle of the princeps) and public life, to advance the public career of unscrupulous persons and to settle personal disputes. This practice became increasingly common in the last period of Tiberius' reign and in the reigns of the later Julio-Claudian princeps. The consequence of this was delegitimization of the law on adultery itself.

BIBLIOGRAFIJA

Popis kratica

- OPEL I *Onomasticon provinciarum Europae Latinarum*, Vol. I: *Aba – Bysanus. Ex materia ab* András Mócsy, Reinhardo Feldmann, Elisabetha Marton et Mária Szilágyi *collecta*, (ed. L. Barnabás), Budapest: Martin Opitz – Kiadó, 2005.
- PIR 1897/1898 *Prosopographia imperii romani saec. I. II. III.*, (ed. E. Klebs), Berlin: Georgivm Reaimervm
- PIR 1998 *Prosopographia imperii romani saec. I. II. III., editio altera*, New York Berlin: Walter de Gruyter & Co.
- PWRE Paulys – Wissowa Real-Enzyklopädie der classischen (1893–1980) (eds. G. Wissowa, W. Kroll, K. Mittelhaus, K. Ziegler, Gärtner), Stuttgart: Metzler.

IZVORI

- Appianus, Appiani, *Historia Romana*, (ed. L. Mendelssohn), Lipsiae 1879.
- Appianus, Appian, *Roman History*, Volume III: *The Civil Wars*, Books 1–3.26, (prev. H. White), Cambridge (Massachusetts) – London 1913.
- Appianus, Appian, *Roman History*, Volume IV: *The Civil Wars*, Books 3.27–5, (prev. H. White), Cambridge (Massachusetts) – London 1913.
- Appianus, Apijan, *Građanski ratovi* (prev. B. M. Stevanović), Beograd 1967.
- Biblija, Stari i Novi zavjet (priredio Lj. Rupčić), Zagreb 1968.
- Flavius Iosephus, *Josephus: Jewish Antiquities*, Book 20 (prev. L. H. Feldman), Cambridge (Massachusetts) – London 1965.
- Josip Flavije, Josif Flavije, *Judejske starine* (prev. V. Dobrivojević), Beograd 2008.
- Livius, Livy, *History of Rome*, Volume IX: Books 31–34, (prev. E. T. Sage), Cambridge (Massachusetts) – London 1935.
- Ovidius, Ovid, *Art of Love. Cosmetics. Remedies for Love. Ibis. Walnut-tree. Sea Fishing. Consolation* (prev. J. H. Mozley), Cambridge (Massachusetts) – London 1929.
- Ovidius, Ovidije, *Ljubavi. Umijeće ljubavi. Lijek od ljubavi* (prevod. T. Ladan), Zagreb 2021.

- Plinius Maior, *Naturalis historia* (ed. W. Wattenbach), Berlin 1866.
- Plinius Maior, *Natural History*, Volume II: Books 3–7, (prev. H. Rackham), Cambridge (Massachusetts) – London 1942.
- Plinius Maior, *Natural History*, Volume II: Books 33–35, (prev. H. Rackham), Cambridge (Massachusetts) – London, 1952.
- Plinius Maior, Plinije Stariji, *Istorija prirode* (na osnovi *Pliny the Elder – Natural History: A Selection*, prev. Dž. F. Hili) (ured. D. Mrđenović, N. Mrđenović), Beograd 2015.
- Suetonius, *Lives of the Caesars, Volume I: Augustus, Tiberius, Caligula* (prev. J. C. Rolfe) Cambridge (Massachusetts) – London 1914.
- Suetonius, Gaj Svetonije Trankvil, *Dvanaest rimskih careva* (prev. S. Hosu), Zagreb, 1978.
- Tacitus, *The Annals of Tacitus*, Books I to VI (prev. A. V. Symonds) London – New York, 1906.
- Tacitus, Tacit, *Anali*, Dio I. knjiga I–VI. (prev. Z. DOROGHY), Zagreb 1923.
- Tacitus, Tacit, *Anali* (prev. J. Kostović), Zagreb 1970.
- Tacitus, Tacit, *Anali* (prev. Lj. Crepajac), Beograd 1970.
- Tacitus, Tacit, *Anali* (prev. J. Miklić), Zagreb 2006.

LITERATURA

- Berger, A. 1953. *Encyclopedic dictionary of Roman law*. Philadelphia: The American Philosophical Society.
- Deline, T. L. 2009. *Women in Criminal Trials in the Julio-Claudian Era*. Doktorska disertacija. University of British Columbia. Vancouver.
- Lindsay, H. 1995. *A Fertile Marriage: Agrippina and the Chronology of Her Children by Germanicus*. Latomus. Société d'Études Latines de Bruxelles. 54 (1): 3–15.
- McGinn, Th. A. J. 1992. *The SC from Larinum and the Repression of Adultery at Rome*. Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik 93: 273–295.
- McGinn, Th. A. J. 2003. *Prostitution, Sexuality, and the Law in Ancient Rome*. Oxford: Oxford University Press.
- Mesihović, S. 2020. *Principat. Vlast prvog građanina*. Sarajevo: O. D. Font.

- Smith, W. 1867. *Dictionary of Greek and Roman Biography and Mythology*, Vol. I–III. Boston: Little, Brown and Company.
- Syme, R. 1949. Personal Names in Annals I–VI. *Journal of Roman Studies* 39: 6–18.
- Syme, R. 1970. Domitius Corbulo. *Journal of Roman Studies* 60: 27–39.
- Syme, R. 1993. *L'aristocrazia augustea*. Milano: Rizzoli.
- Townend, G. B. 1962. *The Trial of Aemilia Lepida in A. D. 20*. *Latomus. Société d'Études Latines de Bruxelles* 21 (3): 484–493.
- Vervaeet, F. J. 2000. A Note on Syme's Chronology of Vistilla's Children. *Ancient Society* 30: 95–113.